

לשקר יש לשון – אפיונים לשוניים של שפת שקר מול שפת אמת ד"ר רקפת דילמון

השקרן שמעיה היה אומר: שקרנים קרויים אדם, ואין אנשי אמת קרויים אדם, שנאמר: "כל האדם כוזב".

הוא היה אומר: שקר אין לו רגליים, ברם, פה ולשון יש לו, ופה אחד ולשון אחת מממהרים לרוץ יותר מתרפ"ט זוגות רגליים.

בהרצאה זו אציג נושא מתוך עבודת הדוקטורט שלי שעסקה באפיונים לשוניים של שפת שקר בהשוואה לשפת אמת. העבודה נעשתה בהנחייתה של הפרופסור אורה שורצולד מאוניברסיטת בר אילן, וכאן המקום להודות לה על העבודה הקשה והיסודית שהשקיעה בי ובפרויקט הגדול הזה. מטרת המחקר היו לבדוק אם יש אפיונים לשוניים המבחינים בין שיח שקרי לבין דברי אמת אצל דוברי עברית ילידיים, וכן לנסות לבנות כלי בדיקה לשוני המזהה אפיונים של שפת שקר בשיח נתון. לשם כך נדרשתי קודם כול להגדיר מהו שקר. ההגדרה ששימשה אותי היא כי השקר הוא מסר המוצג בכוונה באופן מטעה - בדרך של תמרון האמת או דרך הצגת מידע שאינו אמיתי (כמו אירוע שלא אירע במציאות) - כדי להטעות את המאזין וכדי לגרום לו להאמין בדבר אחר ממה שהיה מאמין אלמלא שמע את השקר.

כהן (1999) טוען כי ההתמודדות עם האמת היא לעתים קרובות תהליך לא נעים המחייב את האדם לעשייה, לשינוי, לנקיטת עמדה. הימנעות מן האמת היא סוג של התגוננות מפני הצורך בשינוי. אנשים רבים אינם משקרים באופן מוחלט. הם מעגלים קצוות של האמת, מתפשרים, מגמישים משמעויות, מגזימים או אומרים רק חלק מן האמת. אסטרטגיות אלו מקלות על אנשים לשכנע את עצמם ולשכנע אחרים שהם אינם משקרים. גלסינסקי (2000) גורס כי תקשורת שקרית היא נספחת לתקשורת שאינה שקרית. כדי להעביר שקר על המוען להסתירו בתוך שיח אמת ובתוך הקשרים שאינם שקריים. מבחינה פרגמטית ישתמש המשקר במסרים גלויים ובמסרים מוסתרים יחד. הנמען לא ירגיש במסרים המוסתרים, ויאמין בכל הנאמר לו כיחידה אחת.

לדעת דיוויס (1961), אדם יגיב תגובה פסיכולוגית חזקה לשקר משום שהוא חושש מן התוצאות שייגרמו כשהשקר יתגלה או מפני שהוא חונך לכך ששקר הוא אסור.

מחקרים שונים בדקו את השיטות הקיימות לאבחון שקר, ומצאו אותן לוקות בחסר. בדיקת הפוליגרף היא ניסיון לאבחן שקר או לגלות מידע על אדם מתוך הדפוס השונה של התגובה האוטונומית שהוא מפיק כשמוצגים לפניו שני סוגי גירויים: גירויים האמורים להיות רלוונטיים

לגביו, וגירויים החסרים את המטען הרגשי הרלוונטי, ומוגדרים כגירויים ניטרליים. הבדיקה נערכת בשיטה של שאלות הדורשות את תגובת הנבדק, ומודדת את השינויים החלים בתגובה בעת השמעת הגירויים הרלוונטיים. השינויים האלה נשלטים על ידי מערכת העצבים האוטונומית, והם כוללים: לחץ דם ודופק, נשימה ומוליכות חשמלית של העור.

מספר מחקרים ניסו לבדוק את תקפות מבחן הפוליגרף. תוצאות המחקרים האלה אינן עקיבות. חלקם דיווחו על יעילות גבוהה מאוד של הבדיקה (יותר מ-85%), וחלקם ביקרו את השיטה ומצאו תקפות נמוכה (פחות מ-70%). הונטס ועמיתיו (1994) בדקו אם אנשים יכולים "לרמות" את מכונת הפוליגרף. תוצאות מחקרים מראות שנבדקים אשמים המאומנים במתן תגובות פיזיות או מנטליות מבוקרות אכן יכולים להטעות את מכשיר הפוליגרף. מכאן שאסור להסתמך על בדיקת פוליגרף בלבד לאבחון שקר.

חוקרים רבים עסקו בניסיונות למציאת רמזים לא-מילוליים שהאדם מדליף כשהוא אומר דבר שקר. מחקרים אלה מתבססים על ההנחה שהזכרה לעיל, כי אדם יגיב תגובה פיזיולוגית כשהוא דובר שקר, בגלל סיבות פסיכולוגיות כמו פחד מעונש, קונפליקטים פנימיים שהשקר יוצר ועוד. המחקרים ניסו למצוא מה הם הרמזים המודלפים, והגיעו למסקנות סותרות. לדוגמה, חלק מן המחקרים מצאו כי שקרנים יוצרים קשר עין רב יותר עם בני שיחם בזמן אמירת שקר, ואילו אחרים מצאו כי הם נמנעים מקשר עין. כך גם לגבי רמזים אחרים. תוצאות אלו מראות כי קשה לקבוע באופן חד משמעי מה הם הרמזים הלא-מילוליים הברורים לגילוי שקר.

דרכים נוספות לאיתור שקר, כמו אבחון הצהרה באמצעים פסיכולוגיים או מציאת רמזים קוליים לשקר, נחקרות בעולם, אך עדיין לא נמצאה הדרך המושלמת לאבחון ודאי של שיח כשיח שקרי.

הניסיונות לאבחון שקר בעזרת רמזים לשוניים מתבססים על ההנחה שיש הבדל בין שפתו של אדם בשעה שהוא דובר שקר לבין שפתו ה"רגילה" - כשהוא דובר אמת. פרייזר (1991) טוען כי הבדל זה הוא תוצאה של תהליך פסיכולוגי-קוגניטיבי החל אצל המשקר. כשאדם נמצא במצב של לחץ, הפעילות הקוגניטיבית שלו מואטת. מחקרים שנעשו בשפה האנגלית מצאו תהליכים פסיכולוגיים נוספים המשפיעים על שינויים בשפתו של אדם כשהוא משקר. תהליכים אלה הם איפוק וערפול, הפגנת יחס שלילי כלפי מה שנאמר, רצון לשכנע ועוד. בבדיקות לשוניות שנערכו באנגלית נמצאו מספר אפיונים לשוניים לשפת שקר, כגון: שימוש רב בפעלים בהווה ובעתיד, שימוש רב במילים ריגושיות או שליליות, הפסקות ארוכות ומבנה שיח לא קוהרנטי. רוב המחקרים נעשו כאמור בשפה האנגלית והיקפם היה חלקי. משום כך עלה הצורך לערוך מחקר

מקיף הבודק אם יש אפיונים לשוניים המבחינים בין שיח אמת לשיח שקר, והמציג את האפיונים שנמצאו בתחומי הלשון השונים. בדיקה כזאת בשפה העברית, יש בה כדי להעשיר את המחקר הלשוני העברי, אך רבים מממצאיה עשויים להיות תקפים גם בשפות אחרות.

במחקר השתתפו 48 דוברי עברית מלידה (23 גברים ו-25 נשים), בני 20 עד 45, בעלי השכלה תיכונית לפחות. כל אחד מהם הוקלט כשהוא מספר ארבעה סיפורים - שני סיפורי אמת ממש, ושני סיפורים שיש בהם יסודות מומצאים או שקריים ברמות שונות. נערכה השוואה בין הסיפורים, ונעשו ניתוחים סטטיסטיים למציאת המדדים המובהקים להבחנה בין אמת לשקר.

מכיוון שלא היו קיימים כלים לשוניים לניתוח שפת אמת ושקר, לוקטו בשלב הראשון המדדים מן הספרות הלועזית והותאמו לעברית. כמו כן רואינו פסיכולוגים שעבדו בשירות המשטרה, עורך דין, חוקר מן המשטרה וחוקר מן המשטרה הצבאית כדי למצוא אפיונים אינטואיטיביים שלהם לאבחון שקר של נחקר או של עד. מן המידע שנאסף בניתי רשימה של 43 מדדים לשוניים לבדיקה על פי התחומים האלה: מורפולוגיה (מערכת הזמנים, הכינויים והגופים); תחביר (סדר מילים במשפט, מילות קישור וכו'); סמנטיקה (משלבים, ערפול, כלליות וכו'); חקר השיח (טכניקות הסחה, הטעיה, שכנוע וכד'); הפרוזודיה של הלשון (הפסקות, חזרות, מילות קריאה ועוד).

ממצאי המחקר מראים שיש הבדלים לשוניים רבים בין שיח אמת לשיח שקר. הממצאים מוינו על פי תחומי הבדיקה הלשוניים, על פי ההבחנה בין שימוש מוגבר לשימוש מופחת בהם בשיח השקר, ועל פי התהליכים הפסיכולוגיים שהשפיעו על הדובר. אציג את כל אחד מסוגי המיון, אדגים חלק מן התוצאות ואדון בהן.

(תמסיר: דף דוגמאות)

בתחום המורפולוגי נמצאו שני מדדים המבחינים באופן מובהק בין שיח אמת לשיח שקר: הראשון, בשיח השקר יש שימוש מוגבר בפעלים בגוף שלישי לעומת שימוש מופחת בפעלים בגוף ראשון. דוגמה מסיפור אמת של נחקר מספר 1, שיש בו שימוש רב בפעלים בגוף ראשון: מה עשיתי בצבא? צרות. הייתי במשטרה צבאית, שירות של משטרה צבאית מה, אני יודע, קצת פה, קצת שם, קצת זה, אה, אחרי הצבא תזרתי לקיבוץ, (...). הייתי בקיבוץ, אחרי זה טיילתי איזה חצי שנה, ו.. הינני בארצות הברית, באירופה קצת.

בסיפור השקר שלו, לעומת זאת, יש שימוש מועט ביותר בפעלים בגוף ראשון ושימוש רב בפעלים בגוף שלישי: וראה אותי על ה.. רחבת הריקודים מה שנקרא ו.. הציע לי לשחק באיזה סרט בתור א.. רקדן כזה ש משהו כמו.. איך זה נקרא? "סטרדיי נייט פיבר".

שינוי כזה בשימוש בפעלים מעיד על ניסיון של הדובר להרחיק את עצמו מסיטואציית השקר ומן האפשרות לתופסו. על ידי שימוש בטכניקה של "הם עשו", "הוא אמר", הדובר הופך את עצמו לפסיבי או לנעלם בתיאור ההתרחשויות, ואם הוא פסיבי, לא חלה עליו האחריות לתוצאות. המדד השני היה שימוש מוגבר בפעלים בזמן הווה ועתיד בשיח השקר לעומת שימוש מופחת בפעלים בזמן עבר. הסיבה לשימוש בזמן הווה או עתיד היא רצונו של הדובר למנוע בדיקה מאמתת לדברים הנאמרים. כשהוא מספר על משהו שקורה או שעדיין לא קרה, אי אפשר לבדוק את הדבר, וכך, אם יעומת הדובר עם דברי שקר שאמר, הוא יוכל לתרץ אותם בכך שהוא לא אמר שהדברים ממש קרו.

בתחום התחביר נמצא שימוש מוגבר בפסוקיות משועבדות בשיח השקר לעומת שימוש מופחת בפסוקיות עצמאיות ובפסוקיות מאוחות. לפי פרוכטמן (תש"ן), טכניקת השימוש בפסוקיות משועבדות מהווה זרז למאזין להגיע אל סוף הדברים, והיא מעודדת אותו להתעלם מן הפרטים המתוארים בדרך.

דוגמה לקצב של "קוצר נשימה" הנוצר משימוש רב בפסוקיות משועבדות בסיפורי שקר ניתן לראות בסיפור השקר של נחקרת מספר 26: אני אמרתי שאני לא מסכימה ללכת איתם. הם שאלו אם אני אבוא איתם, ל.. משרד שלהם או משהו כזה ואני אמרתי שאני לא מסכימה, ואז הם א.. אמרו טוב שגם אדם יבוא, שנינו הלכנו איתם, והם אמרו לנו שהם אה, קשורים, הם אמרו זה קשור אה לכיטחון המדינה, ו.. שנלך איתם, נבוא איתם שנינו.

מן הסיפור ניכרת אווירה של מתח ושל רצון המספרת להגיע לסוף התיאור המסובך ולסיימו. המאזין נמשך אחרי הקצב המותח אל סוף הסיפור, ולא שם לב לפרטיו. סיבה להימנעות משימוש בפסוקיות עצמאיות בסיפורי השקר היא לדעתי העובדה שאחרי פסוקיות עצמאיות קל לעקוב. האמת פשוטה. אפשר לראות זאת בצורה ברורה בסיפור האמת של אותה נחקרת. הסיפור משופע בפסוקיות עצמאיות: ישנו עד מאוחר, זה היה.. נורא כיף האמת היא שלא ישנו עד מאוחר אני ישנתי עד מאוחר ו.. אדם קם קצת יותר מוקדם, הוא התחיל אה לארוז אה ולהתארגן (אהם אהם שיעול) לקראת אה הנסיעה שלו, אה, ראינו קצת טלוויזיה, כל הזמן, כל חמש שניות בערך אמרנו, אני אוהבת אותך אני אוהב אותך אני אוהבת(ת) אותך אני אוהב אותך וככה עבר היום, בנעימים, אה, אכלנו ארוחת צהריים, לא אכלנו ארוחת בוקר.

בתחום הסמנטי נמצאו חמישה מדדים המבחינים בין אמת לשקר. בסיפורי השקר נמצא שימוש מוגבר במילים נרדפות, במילים בעלות מטען ריגושי, בהתייחסויות לאחר, במילים שליליות ובמילים כוללניות, ושימוש מופחת במילים ספציפיות.

אדגים מדד אחד בלבד, השימוש המוגבר במילים נרדפות בסיפורי השקר, מתוך סיפורי השקר של שלושה נחקרים: נחקר מספר 2: כך אה... יצא שבסופו של דבר אחרי אה שסיימנו את הפרויקט הזה וזה היה פרויקט הגמר שלנו ש.. יצא בהצלחה, מזהירה, ו.. קיבלנו על זה הצטיינות, התברר לי ש.. הפרויקט הזה המיום הזה עזר אה לפתח מוצר ש.. נמכר ל.. מדינות ערב, ומשמש אותם ב.. בטנקים שלהם, משפר את היכולת שלהם אה ליירט פעילות לילה. אה, על מצפוני. עד היום.

נחקרת מספר 35: התחלנו.. אה.. לדבר איתם לצעוק עליהם הם התחילו לצעוק עלינו ו.. ו.. בקיצור הם אה.. עשרים דקות הם ככה.. צורחים עלינו ב ו.. צועקים עלינו, לא ידענו מה לעשות, בסוף כשהם ראו שיש לנו.. ד..ילד באוטו, הם איכשהו התחילו לרחם עלינו ואמרו לנו שניסע בעקבותיהם... ו.. לא בסוף אלא די בהתחלה התקשרנו להורים של (שם פרטי);

ונחקר מספר 6: הנעתי את האוטו, התחלתי ליסוע, וברגע שלקחתי, אה רוורס, עם האוטו, נסיעה לאחור, דרסתי את הכלב, ו.. זה מאוד עצוב אבל... זה הסיפור.

המספרים חוזרים שוב ושוב על אותם דברים במילים אחרות, אך בעצם אינם מוסיפים מידע הנוגע לאירועים המתוארים. ממצא זה תואם את ממצאי שוהם (1984), המראה כי ריבוי המילים הנרדפות גורם לערפול מושגים, לעמימות, לטשטוש משמעויות ולרמייה.

בתחום חקר השיח נמצאו שישה מדדים המבחינים באופן מובהק בין אמת לשקר. בסיפורי השקר נמצא מספר רב יותר של מגבירים, צורני קישור, סיבוכים פתאומיים במהלך תיאור האירוע, קולוקציות וסטיות במבנה הסיפור. העושר הלשוני של הסיפור, שנבדק באמצעות בדיקת היחס בין תבניות לתבניות, נמצא נמוך יותר בסיפורי השקר בהשוואה לסיפורי האמת.

אדגים את התחום הזה באמצעות שימוש מוגבר במדד אחד, מספר המגבירים. דוגמה לשימוש מוגזם באמצעי זה נמצאה בסיפור השקר של נחקר מספר 4: כשבאים עם רכב, אז ה.. מצרים בודקים ת'רכב טוב טוב, ביקשו מאיתנו להוציא את כל ה.. תיקים מהאוטו ו.. ב.. שהם בדקו את ה.. את הבגאז', אז הם אה פתאום גילו אה תרמיל של כדור. ו.. הם עשו מזה בלגן גדול, ו.. ורעש הם התחילו לבדוק אותנו ובדקו לנו על ה.. אה.. אם אין לנו על הגוף משהו, אה בבגדים, אם אין לנו אה נשק, או משהו כזה, זה.. הם אה, מאוד התרגזו הם ביקשו שמו הם ביקשו שנשים ת'רכב בצד.

הנחקר לא רק משתמש במגבירים רבים בסיפור השקר שלו, אלא גם מכפיל אותם לצורך הדגשה (טוב טוב; מאוד מאוד), וכך הוא מביע את רצונו לשכנע את המאזין, בבחינת "הם לא רק התרגזו, הם התרגזו מאוד מאוד". שימוש כזה משלה את המאזין שהדובר באמת היה במקום, שהרי הוא יכול לדרג את רמת הדברים המתוארים בסיפור, אבל דווקא השימוש המוגזם במגבירים יכול לרמוז למאתר השקר שהמעשה המתואר בהגזמה לא קרה באמת.

בתחום הפרוזודיה של הלשון נמצאו שני מדדים מבחינים בין אמת לשקר. בסיפורי השקר נמצא מספר רב יותר של חזרות על משפטים, מילים והברות. וכן נמצא, וזה חידוש של מחקר זה, כי בסיפורי השקר יש מספר רב יותר של הפסקות ריקות, כלומר שתיקות בתוך רצף הסיפור, לעומת מספר מועט יותר של הפסקות מלאות, דהיינו הפסקות הממולאות בצליל כמו: אה, אם. אדגים תופעה זו בעזרת סיפוריו של נחקר מספר 18. בסיפור האמת שלו יש מספר רב של הפסקות מלאות: שהייתי אה מפקד אה.. הייתי משרת בצנחנים הייתי מפקד מוצב, אה.. בתור קצין, אה.. וקיב במסגרת אה.. ביקורות שערכו לי שמה, יום אחד הציבו לי שמה את אה.. ראש אכ"א, שהוא היה, שהוא בעצם ב.. בדרגת אלוף, אה, אני סך הכול הייתי סגן צעיר; ואילו בסיפור השקר ההפסקות ריקות: .. זה מה שקורה ב.. מצב שבעצם ה.. תוך כדי היציאה מהמטוס אתה בעצם לא יצאת טוב ו.. קורה שאתה.. מסתבך עם המיתרים של ה.. חופה. של המצנח. אה.. זה בעצם מה שקרה לי כנראה שלא יצאתי טוב מהמטוס, הסתבכתי.. במיתרים של החופה, מה שקרה שמצאתי את עצמי עם הרגליים למטה ו.. עם הרגליים למעלה ו.. ה.. כל הגוף שלי... התוצאות האלו מצביעות על פחדו של המשקר מהסגרת רגשותיו כלפי הנאמר בצלילים מיותרים. כשאין לו מה להגיד, או כשהוא עסוק בהמצאת המשפטים הבאים שיאמר, המשקר בוחר לשתוק לגמרי. אולי הוא אפילו מעדיף שהשליטה בשיחה תעבור ממנו אל המאזין, וכך יהיה לו זמן ארוך יותר למחשבה ולתכנון המשך שעדיין לא ידוע לו. כשהוא דובר אמת, לעומת זאת, אין הדובר חושש למלא את זמן החשיבה בצלילים, ההפסקות המלאות מבטאות המשך הידוע לו, והן אמורות להביע בפני המאזין את כוונתו להמשיך ולדבר.

מבט כללי על המדדים שנמצאו מבחינים בין שיח אמת לשיח שקר מראה שרוב השינויים בין אמת לשקר חלים בחלקים הקטנים המרכיבים את השיח - במילים או בקטיעות בין המילים (הפסקות). שלושה-עשר מדדים מתוך שבעה-עשר שנמצאו כמבחינים בין שיח אמת לשיח שקר הם כאלה. מדד אחד מראה את השינויים החלים בחלקי השיח הגדולים יותר, בסוגי המשפטים, ורק שלושה מדדים שייכים למבנהו הכללי של השיח. ממצאים אלה ניתן להסיק לגבי יכולתם או אי-יכולתם

של הדוברים להסתיר את היסודות השקריים של סיפוריהם בתוך חלקי השיח השונים. נראה כי יש הבדל בין השינויים החלים במבנה השיח לבין השינויים החלים בחלקים המרכיבים אותו (משפטים, מילים והפסקות). במבנה השיח חלים שינויים מעטים במעבר בין סיפור אמת לסיפור שקר. ממצא זה מתאים לתיאוריות שיח שהתפתחו בשנות ה-70 וה-80. תיאוריות אלה גורסות כי המבנה הנרטיבי של הסיפור משתנה פחות מחלקיו הקטנים של השיח. הסיבה לכך היא חוסר הגמישות של מבנה השיח השלם. קל למשקר לתכנן מראש את "הסיפור הגדול", מבנה השיח של הסיפור שלו, וקשה לו יותר לעקוב אחר הפרטים העלולים להסגיר את השקר שלו בתוך הסיפור.

ההבחנה בין השימוש המוגבר לשימוש המופחת במדדים שנבדקו העלתה כי בשיח השקר יש שימוש מוגבר במילים בעלות תפקיד סמנטי מיוחד (ריגושי, שלילי, מתייחס לאחר), ניסיון ליצירת עושר מילולי (קולוקציות ומילים נרדפות) ומעקשי לשון (צורני קישור, סיבוכים, סטיות וחזרות). עוד התברר כי בשיח השקר היה שימוש במספר מילים כללי קטן יותר ובגיוון מילולי מועט.

מן הממצאים האלה ניתן להסיק לגבי דרך הפעולה של הדובר בשעה שהוא דובר שקר: הדובר משתמש במספר קטן יותר של מילים ובגיוון לשוני לא גדול, אך משנה את משמעות המילים ומטעין אותן במטען סמנטי. מטען זה מושפע מתהליכים פסיכולוגיים אופייניים למצב של אמירת שקר. על פעילות התהליכים האלה מעיד גם המספר הרב יותר של ההסתבכויות הלשוניות שנמצאו בשיח השקר. נוצר שיח בעל ערך סמנטי טעון במיוחד בהשוואה לשיח האמת. אפשר להמשיך את השיח לכלי נשק הנמצא בידי הדובר. במצב רגיל, של שיח אמת, כלי הנשק איננו טעון ולא נעשה בו שימוש. במצב של אמירת שקר נטען כלי הנשק בתחמושת כבדה, והדובר משתמש בכלי הטעון כדי לשנות את דעתו של המאזין ולשכנע אותו באמיתות דבריו. התהליכים הפסיכולוגיים שדובר השקר עובר יוצרים פעילות רגשית המשפיעה על הערך הסמנטי של מילותיו, וכך הופך שיח השקר כולו לשיח טעון מבחינה סמנטית.

את התהליכים הפסיכולוגיים שנמצאו משפיעים על שינויים לשוניים בשיח השקר בהשוואה לשיח האמת ניתן לחלק לשתי קבוצות:

האחת, תהליכים רצוניים לכאורה: שכנוע; הסתרה וערפול הכוללים גם הרחקת אחריות. השנייה, תהליכים בלתי רצוניים: האטה בפעילות הקוגניטיבית הכוללת גם חוסר ביטחון ויחס שלילי.

למרות ההבדל בין שתי הקבוצות, התבטאותם של התהליכים הפסיכולוגיים דומה למעשה. כלומר, בין שהתהליך הפסיכולוגי רצוני ובין שאינו כזה, תוצאותיו הלשוניות נעשות באופן בלתי מודע, ואין לדובר יכולת שליטה עליהן. ההוכחה לכך במחקר זה היא מספרם הרב של המדדים מתחומי לשון שונים שנמצאו מבחינים בין שיח אמת לשיח שקר. גם אם הדובר יכיר את המדדים שחל בהם שינוי בין שפת אמת לשפת שקר, לא ייתכן שהוא יוכל לשלוט בכולם ולעצור את השינוי שחל בשפתו בתחומים רבים כל כך. לדוגמה, דובר יכול להקפיד על אמירת פעלים בזמן עבר בלבד בסיפורו ולהשתמש בפסוקיות עצמאיות, אך יהיה לו קשה לשלוט בו בזמן במספר המילים הריגושיות שהוא מביע, במספר החזרות על פריטים ובמספר המילים הכוללניות, לא כל שכן שמבנה הסיפור יישאר קוהרנטי ושלא יהיו בו סיבוכים פתאומיים.

לסיכום, ניתן לתאר את תהליך השקר ואת תוצאותיו כך:

- (1) תהליכים פסיכולוגיים משפיעים על הדובר לשנות את שפתו בשעה שהוא דובר שקר.
- (2) השינוי נעשה באופן בלתי מודע. הוא חל בפרטים בשיח וכמעט לא במבנה הכללי.
- (3) דרך השינוי היא שימוש במרכיבים הבסיסיים של השיח (פסוקיות, פעלים, שמות עצם, מילות קישור והפסקות) בצורה שונה בשיח השקר לעומת שיח האמת. כמו כן נמצאה העצמה של הערך הסמנטי של הפרטים בשיח, וגם, אם כי המשקר היה מעדיף להימנע מכך, הסתבכויות לשוניות. כדי לאתר שקר, צריך לחפש בחלקי השיח את התופעות הלשוניות הללו, לבדוק אם הן מתקשרות לתהליכים הפסיכולוגיים הפועלים בשעת שקר, ולהסיק מכך עד כמה השיח הוא אכן שקרי. המדדים שהוזכרו עשויים לתרום תרומה ניכרת להבחנה בין אמת לשקר.

ביבליוגרפיה:

- D. Galasinski, **The Language of Deception – A Discourse Analytical Study**, Thousand Oaks, CA, 2000. גלסינסקי (2000)
- R. C. Davis, "Psychological Responses as a Means of Evaluating Information", in: A. D. Biderman & H. Zimmer (eds.), **The Manipulation of Human Behavior**, New York, 1961, pp. 142-168. דיוויס (1961)

- C. R. Honts, D. C. Raskin & J. C. Kircher, "Mental and Physical Countermeasures Reduce the Accuracy of Polygraph Tests", **Journal of Applied Psychology**, 79, 1994, pp. 252-259. הונטס ועמיתיו (1994)
- א' כהן, עולם השקר – הבטים פסיכולוגיים ופילוסופיים, אישיים וחברתיים, פוליטיים ומשפטיים, ספרותיים ואמנותיים, חיפה, 1999. כהן (1999)
- B. Fraser, "Questions of Witness Credibility", **Working Papers Series, Program on Negotiation** (Harvard Law School), Cambridge, MA, 1991, pp. 3-91. פרייזר (1991)